

О.М. Тридід, Б.В. Самородов, І.М. Вядрова та ін.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

ПІДРУЧНИК

За загальною редакцією доктора економічних наук,
професора Т.С. Смовженко

Львів
«Новий Світ – 2000»
2020

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.10я73
Б 23

*Розповсюдження та тиражування без
офіційного дозволу видавництва заборонено.*

Рекомендовано Вченою радою
Університету банківської справи Національного банку України
(Протокол № 2 від 23.10.2014 р.)

Авторський колектив:

Т.С. Смовженко, д-р екон. наук, проф. - загальна редакція; О.М. Тридід, д-р екон. наук, проф. – р. 8, 9; Б.В. Самородов, д-р екон. наук, доц. – р. 4, 5; І.М. Вядрова, канд. екон. наук, доц. – р. 1, 2; С.В. Гадецька, канд. фіз.-мат. наук, доц. – р. 8; Ю.В. Котелевська, канд. екон. наук – р. 1, 5; А.Ю. Маслова, канд. екон. наук – р. 3, 4, 7; Н.Л. Морозова, канд. екон. наук – р. 1, 5; О.М. Мусієнко, канд. екон. наук – р. 3, 4, 7; Т.В. Новікова, канд. екон. наук, доц. – р. 2; Р.О. Піскунов, канд. екон. наук – р. 6; Н.П. Погореленко, канд. екон. наук, доц. – р. 8, 9; В.Ю. Подчесова, канд. екон. наук, доц. – р. 6; О.М. Сидоренко, в.о. доц. – р. 8, 9.

Рецензенти:

О.М. Колодізєв – доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук, завідувач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця;

С.В. Науменкова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

Ж.М. Довгань – доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківського менеджменту та обліку Тернопільського національного економічного університету.

Тридід О.М., Самородов Б.В., Вядрова І.М. та ін.

Б 23 Банківська система : підручник / О.М. Тридід, Б.В. Самородов, І.М. Вядрова та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. – 536 с.

ISBN 978-966-418-279-6

У підручнику викладено теоретичні засади організації банківської системи, основні принципи її функціонування, види та інституційні характеристики. Автори підручника розглядають питання щодо з'ясування сутності банку та банківської діяльності, організації банківської системи, ролі банківської системи в економічному розвитку країни, місця центрального банку в банківській системі, основних засад функціонування банків на ринку банківських послуг, організації системи ризик-менеджменту в банках, напрямів забезпечення стабільності та державного регулювання банківської системи. Як інформаційна база для написання підручника використані законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності в Україні станом на 1 січня 2014 року, аналітичні та статистичні видання Національного банку України. Для студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, спеціалістів банківської справи, а також для всіх, хто цікавиться проблемами розвитку банківської системи.

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.10я73

ISBN 978-966-418-279-6

© О.М. Тридід, Б.В. Самородов, І.М. Вядрова та ін., 2020
© «Новий Світ – 2000», 2020

Зміст

Вступ	5
Розділ 1. Сутність банку та банківської діяльності	7
1.1. Еволюція банківської справи	7
1.2. Банки у системі фінансового посередництва	15
1.3. Сутність банку: правовий та економічний підходи	19
1.4. Види банків, їх функції та основні принципи діяльності	23
1.5. Банківські групи, їх характеристика, мета створення та особливості діяльності	32
Контрольні питання та завдання	35
Література	35
Розділ 2. Теоретичні засади організації банківської системи	37
2.1. Сутність банківської системи та її інституційна структура	37
2.2. Властивості банківської системи та її основні функції	44
2.3. Становлення та розвиток банківської системи України	50
2.4. Моделі банківських систем, їх переваги та недоліки	63
2.5. Роль банківської системи в економічному розвитку країни	74
Контрольні запитання та завдання	80
Література	81
Розділ 3. Центральний банк у банківській системі	84
3.1. Особливості створення центральних банків світу і становлення Національного банку України як центрального банку	84
3.2. Функції, роль і статус центрального банку	99
3.3. Організаційно-правові основи діяльності та структура Національного банку України	104
3.4. Грошово-кредитна політика НБУ та інструменти її реалізації	111
Контрольні запитання та завдання	122
Література	122
Розділ 4. Організація діяльності та управління банком	126
4.1. Порядок створення та державної реєстрації банку	126
4.2. Механізм ліцензування банківської діяльності	131
4.3. Організаційна структура банку різних форм власності та особливості механізму управління	143
4.4. Реорганізація та реструктуризація банків, її види та методи	149
Контрольні запитання та завдання	156
Література	156
Розділ 5. Банки на ринку банківських послуг	158
5.1. Поняття ринку банківських послуг	158
5.2. Сучасні технології та фінансові інновації у банківській діяльності.	165
5.3. Стратегії банку на ринку банківських послуг	169
5.4. Конкурентоспроможність банку та її основні індикатори	173

5.5. Методи досягнення конкурентоспроможних переваг у банківській системі.....	178
Контрольні запитання та завдання	181
Література	182
Розділ 6. Ризики в банківській діяльності	185
6.1. Загальні положення щодо визначення категорії «ризик» та його роль у банківській діяльності	185
6.2. Класифікаційне групування ризиків в банківській діяльності	195
6.3. Інструментарій управління банківськими ризиками	206
6.4. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банках ...	219
Контрольні запитання та завдання	232
Література	233
Розділ 7. Банківська система в умовах глобалізації	241
7.1. Трансформація банківської діяльності в глобальному середовищі	241
7.2. Іноземний капітал у банківській системі, його форми, переваги та ризики... ..	246
7.3. Характеристика та основні ознаки банківських криз.....	260
7.4. Оцінка банківських криз в системі антикризового управління банком.	271
Контрольні запитання та завдання	279
Література	279
Розділ 8. Стабільність банківської системи.....	286
8.1. Стабільність банківської системи: сутність та зміст	286
8.2. Організаційно-економічне забезпечення фінансової стабільності	302
8.3. Індикатори фінансової стабільності	315
8.4. Кількісні методи діагностики стабільності банківської установи	329
Контрольні запитання та завдання	340
Література	341
Розділ 9. Державне регулювання банківської системи	348
9.1. Необхідність та цілі регулювання банківської діяльності	348
9.2. Банківський нагляд: сутність, завдання та принципи організації	360
9.3. Порядок здійснення банками фінансового моніторингу.....	389
9.4. Система гарантування вкладів фізичних осіб	404
Контрольні запитання та завдання	421
Література	422
<i>Додатки</i>	<i>429</i>
<i>Термінологічний словник</i>	<i>470</i>
<i>Рекомендована література.....</i>	<i>504</i>

Вступ

Банківська система належить до однієї з найдинамічніших сфер економіки та є важливою складовою механізму реалізації відтворювальних відносин. Її стабільне функціонування має визначальне значення для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку України, мінімізації фінансових ризиків для всіх учасників розрахунків, скорочення неплатежів, активізації кредитних відносин, незмінності інвестиційних та ощадних стратегій економічних агентів, зростання добробуту населення, а відтак – підвищення ефективності економічних процесів в Україні.

Надмірна залежність України від зовнішніх ринків, лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, послаблення державного контролю за розвитком грошово-кредитних відносин, стали викликами, які зумовили необхідність побудови системного підходу до розгляду основ її функціонування задля своєчасного виявлення загроз та недопущення фінансових та загальноекономічних дисбалансів.

Активні спроби банків України протистояти загрозам 2008-2009 рр. дозволили зберегти відносну стабільність, але не дозволили усунути існування наступних загроз стабільності банківської системи: недостатній рівень капіталізації, нестабільність ресурсної бази, погіршення фінансових результатів, посилення боргового навантаження, скорочення обсягів кредитування, погіршення якості кредитного портфеля банків. Це, в свою чергу, не створило відповідні можливості щодо фінансової підтримки реального сектора економіки.

За таких обставин вимоги до банківської системи підвищуються, що, в кінцевому підсумку, дозволить комплексно вирішити взаємопов'язані проблеми фінансового та реального секторів економіки шляхом диференційованого застосування монетарних інструментів, моніторингу системних ризиків, усунення структурних диспропорцій, застосування упреждувальних заходів для недопущення розгортання кризових процесів.

Підручник «Банківська система» містить систематизований виклад навчального матеріалу відповідно до навчальної програми дисципліни «Банківська система», що вивчається у вищих навчальних закладах освіти в процесі підготовки фахівців банківської справи.

У підручнику розглянуто такі актуальні питання, як сутність банку та банківської діяльності, теоретичні засади організації банківської системи, роль банківської системи в економічному розвитку країни,

місце центрального банку в банківській системі, організація діяльності та управління банком, реорганізація та реструктуризація банків, стратегії банку на ринку банківських послуг, види та інструментарій управління банківськими ризиками, організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банках, банківська система в умовах глобалізації, стабільність та державне регулювання банківської системи. Особливу увагу автори підручника зосереджують на проблемі забезпечення стабільності банківської системи, вирішення якої передбачає систематизацію організаційно-економічного забезпечення стабільності банківської системи, розгляд індикаторів вразливості фінансового сектору, визначення заходів з підтримання фінансової стабільності, організацію системи державного регулювання банківської діяльності, у тому числі: банківського нагляду, фінансового моніторингу, гарантування вкладів фізичних осіб.

Особливість запропонованого підручника полягає в поєднанні міжнародного досвіду з вітчизняною практикою функціонування банківської системи. Виклад теоретичного матеріалу супроводжується значною кількістю наочних схем, таблиць, завдань для систематизації та самооцінки навчальних досягнень. Підручник містить термінологічний словник, що полегшує засвоєння основних понять.

Підручник призначено для студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, спеціалістів банківської справи, а також для всіх, хто цікавиться проблемами розвитку банківської системи.

Підручник підготовлено творчим колективом під загальною редакцією д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко у наступному складі: д-р екон. наук, проф. Т.С. Смовженко (загальна редакція); д-р екон. наук, проф. О.М. Тридід (р. 8, 9); д-р екон. наук, доц. Б.В. Самородов (р. 4, 5); канд. екон. наук, доц. І.М. Вядрова (р. 1, 2); канд. фіз.-мат. наук, доц. С.В. Гадецька (р. 8); канд. екон. наук Ю.В. Котелевська (р. 1, 5); канд. екон. наук А.Ю. Маслова (р. 3, 4, 7); канд. екон. наук Н.Л. Морозова (р. 1, 5); канд. екон. наук О.М. Мусієнко (р. 3, 4, 7); канд. екон. наук, доц. Т.В. Новікова (р. 2); канд. екон. наук, доц. Р.О. Піскунов (р. 6); канд. екон. наук, доц. Н.П. Погореленко (р. 8, 9); канд. екон. наук, доц. В.Ю. Подчесова (р. 6); в.о. доц. О.М. Сидоренко (р. 8, 9).